

Teleki Pál öngyilkosságától a második világháborúba lépésünkig ^[1]

Olasz diplomáciai dokumentumok Magyarországról

Magyarországnak a maga útját kell követnie saját nemzeti érdekei leghatékonyabb védelmében – írta Mussolini Horthy Miklósnak, Teleki Pál öngyilkosságának a hírére reagálva. A közölt iratok a magyar–olasz kapcsolatok csupán három hónapos, de rendkívül intenzív és tragikus időszakát mutatják be. Az olasz külügyminisztérium levelezéséből, a Berlinből, Zágrábból, Bukarestből érkezett táviratokból körvonalazódik ki hazánk történelme 1941. április 2-től június 27-ig: ekkortól Magyarország hadiállapotban lévőknek tekintette magát Oroszországgal.

Bevezetés

A magyar-olasz kapcsolatok előzményeiről

Az első világháború után - mint ismeretes - Magyarország elvesztette területének csaknem kétharmadát és a magyar lakosság mintegy harmadát. Ez a tény máig tartó traumát okozott Magyarországnak a környező országokhoz fűződő viszonyában és a magyar politikai közgondolkodásban.

A Tanácsköztársaság bukása után a Horthy-rendszer külpolitikájának fő célkitűzése a trianoni békeszerződés revíziója lett. A nemzetközileg elszigetelt magyar kormány első jelentős diplomáciai sikere az 1927. április 5-én, Rómában Mussolini és Bethlen által aláírt magyar-olasz örökbarátsági szerződés volt. Ez a megállapodás szentesítette az akkori Európa két jobboldali rendszerének együttműködését, amely az európai *status quo* ellen irányult. Az egyezmény aláírásával Itália egyrészt növelni akarta befolyását a Duna-medencében, másrészt meg kívánta akadályozni a folyamatban lévő magyar-jugoszláv tárgyalások sikerét, ezáltal biztosítva az Adriai-tenger feletti uralomért folytatott harcában a magyar kormány együttműködését Jugoszlávia és a többi balkáni állam ellen. A magyar kormánynak az egyezmény aláírásával a fő célja az volt, hogy kitörjön diplomáciai elszigeteltségéből és biztosítsa Itália támogatását a revíziós követelések számára.

Az 1927-es barátsági szerződés aláírása után a magyar-olasz kapcsolatok egyre intenzívebbek lettek, politikai és gazdasági téren egyaránt. Rendszeressé váltak a két ország vezető politikusainak találkozói. A 30-as években az egymást váltó magyar miniszterelnökök első külföldi útja mindig Rómába vezetett, hogy ezzel is demonstrálják a magyar külpolitika olasz orientációját, és a legmagasabb szinten egyeztessék álláspontjaikat a két ország közötti diplomáciai kapcsolatokról, valamint a fennálló nemzetközi helyzetről. Számszerűsítve: az 1932-1942 közötti években *Gömbös Gyula* ötször, *Darányi Kálmán* kétszer, *Imrédy Béla* egyszer, *Teleki Pál* kétszer és *Bárdossy László* is kétszer látogatott el *Benito Mussolini*hez, tehát átlagosan minden évre jutott egy-egy kormányfői konzultáció. Mussolini többször ígért budapesti látogatása elmaradt ugyan, de veje és politikájának - akkor még - hűséges végrehajtója, *Galeazzo Ciano* nyolcéves külügyministersége alatt hatszor is ellátogatott Magyarországra.

Mussolini majdnem minden külpolitikai vonatkozású beszédében sikra szállt a *versailles-i* rendszer revíziójáért, párhuzamot vonva a *megcsonkított, győztes* Itáliát, és az általa *Trianon nagy rokkantjának* nevezett Magyarországot ért igazságtalanságok között.

A Budapest és Róma között megkötött barátsági szerződés bizonyos fordulatot jelzett mindkét ország politikájában: az addig visszatartott revizionizmustól az aktív revizionizmus felé. Mussolini külpolitikájában ekkor erősödött meg az a törekvés, hogy a kisantra alapozó francia politikával szemben ellensúlyt keressen Közép-Európában és a Balkánon. Ezért kötött barátsági szerződéseket Magyarországgal, Albániával és Bulgáriával, és élénkítette kapcsolatait Ausztriával is.

Az olasz-magyar együttműködés lehetőségeit növelte *Gömbös Gyula* hatalomra jutása, aki az olasz fasiszmushoz hasonló totális diktatúra bevezetésére törekedett Magyarországon. Gömbösnek az olasz fasiszmus iránti rokonszenvét mutatja, hogy 1927-ben így lelkendezett Mussolini rendszeréről: „A Duce vezetése alatt álló mozgalom a legnagyobb történelmi újjaszületés, amelyhez még az olasz reneszánszt sem lehet hasonlítani”. Gömbös már ekkor kilátásba helyezte, hogy a magyar jobboldal sokat fog tanulni és átvenni az olasz fasiszmustól. Ismeretes, hogy Mussolinin kívül gesztusaiban is utánozó Gömbösnek parlamenti ellenzéke a „Gömbilini” gúnynevet adta. Mussolini nem viszonzta teljes mértékben ezt a szimpátiát: Schuschnigg osztrák kancellárral beszélgetve Gömböst „üresfejűnek” (*testa di fumo*) minősítette.

Gömbös azonban mint reálpolitikus - bármennyire is szimpatizált Mussolinivel és az olasz fasiszmusal - tudta, hogy az olasz módszerek nem valósíthatók meg „egy az egyben” Magyarországon.

Az olasz fasiszmus mellett Gömbös másik külpolitikai reménysége a német jobboldal volt, amellyel már az 1920-as évek elején kapcsolatot teremtett. 1923-ban pénzügyileg is támogatta a német fasiszták müncheni puccsát. Gömbös már 1921-ben felismerte, hogy „ha az olasz és német nacionalizmus össze lehet hozni, akkor ez meg fogja változtatni Európa térképét”, és biztosítani fogja „Nagy-Magyarország reneszánszát”. Ennek az akkor még teljesen új politikai koncepciónak Gömbös a *Berlin-Róma tengely* nevet adta, és létrehozásának elősegítését a magyar külpolitika fő feladatának tekintette. Hitler hatalomra jutása után Gömbös e szavakkal ismertette kettős orientációjának lényegét: „Magyarország hivatva érzi magát arra, hogy a Kárpát-medencében saját politikát folytasson a Dunától Délre Olaszországra, a Dunától Északra Németországra támaszkodva”. Gömbös külpolitikai irányvonalának megvalósítását nagymértékben nehezítették a két fasiszta hatalom egymással gyakran ütköző érdekei, amelyek 1938-ig az *Anschluss* kérdésében csúcsosodtak ki.

Ausztria függetlensége a magyar-olasz együttműködés központi kérdése volt e négyéves időszakban. Mussolini számára ez nem csak presztízs kérdés volt, hiszen tudta, hogy Ausztria bekebelezése után az olasz Dél-Tirol következhet Hitler „hódítási menüjében”. Gömbös számára Ausztria függetlensége inkább alku tárgya volt, semmint elszánt meggyőződés. Politikájában mindvégig érezhető volt, hogy az általa oly hön öhajított olasz-német kiegyezés oltárán kész feláldozni nyugati szomszédja függetlenségét.

Az 1930-as évek második felében bizonyos versengés volt tapasztalható a két fasiszta nagyhatalom között Magyarország megnyeréséért. Gömbös és utódai ezt lavírozással, a kettős orientáció fenntartásával igyekeztek céljaik elérésére felhasználni. A magyar diplomácia ezért kerülte a határozott állásfoglalást, és az 1933-1936 között még egymással versengő két országgal szemben megpróbálta a mérleg nyelvének szerepét játszani. Más kérdés, hogy a gazdaságilag és katonailag egyaránt gyenge Magyarország nem lehetett döntőbíró a két fasiszta nagyhatalom rivalizálásában, hanem csak a közöttük meglévő erőviszonyok tükrözője - azáltal, hogy csaknem mindig a pillanatnyilag erősebbnek látszó hatalom felé orientálódott erősebben. Gömbös Gyula „személyes tragédiájának” tekinthető, hogy éppen az általa megálmodott *Berlin-Róma tengely* létrehozó, 1936. október 25-i német-olasz megállapodás aláírása előtt 19 nappal hunyt el. A tengely létrehozása ugyan megkönnyítette a magyar külpolitika kettős orientációját, de fokozatosan elvezetett a náci Németország teljes dominanciájához a *Budapest-Róma-Berlin háromszögben*.

Ha a politikai *input* és *output* szempontjából vizsgáljuk a '30-as évek magyar-olasz kapcsolatait, kétségtelenül Magyarország profitált többet belőle. Politikai téren azért, mert Mussolini Itáliája az egyedüli nagyhatalmi partnernek bizonyult, amely - legalábbis a propaganda szintjén - sikra szállt a magyar revíziós igények kielégítéséért, gazdasági és katonai téren pedig jelentős támogatást nyújtott Budapestnek. A Magyarországra nehezedő német nyomást pedig addig, amíg lehetősége volt rá, igyekezett mérsékelni.

Olasz szempontból a Róma-Budapest kapcsolat kevésbé volt *rentábilis*. Magyarország megnyerésével Mussolininak sikerült ugyan egy megbízható partnert találnia Kelet-Közép-Európában, de ezzel egyidejűleg szembekerült három másikkal - a Kisantra országaiával.

Az itt közölt iratok a magyar-olasz kapcsolatok csupán három hónapos, de rendkívül intenzív és tragikus időszakát tükrözik, amely Teleki Pál öngyilkosságától Magyarországra hadba lépéséig tart.

Az 1940. augusztus 30-án aláírt második bécsi döntéssel új szakasz kezdődött a Teleki-kormány bel- és külpolitikájában egyaránt. Telekinek nem sikerült elérnie azt a célkitűzését, hogy az erdélyi területek visszaszerzését Magyarország a saját erejével, a tengelyhatalmak aktív közreműködése nélkül valósítsa meg. A tengelyhatalmak által biztosított területi gyarapodás fényében és a további revíziós igények érdekében erősödtek a belső és külső készletések, hogy Magyarország

sorsát teljes mértékben a *Berlin-Róma tengely*hez - annak is erősebb berlini szárnyához - kössék. A jobboldali és szélsőjobboldali erők támadást indítottak Teleki politikájának minden olyan eleme ellen, amely Magyarország számára bizonyos mozgási szabadságot akart biztosítani a hadviselő felek között. Teleki maga is felismerte lavírozó politikájának tarthatatlanságát a fokozódó belső és külső nyomással szemben. Többször is foglalkozott a lemondás gondolatával, de ezt Horthy nem fogadta el.

Budapest súlyos árat fizetett azért, hogy a tengelyhatalmak oldalára állt. Még a döntés meghozatalával egy időben olyan megállapodás aláírására kényszerült Berlinnel, amely a Magyarországon élő német kisebbségeknek biztosította „népiségük korlátok nélküli megőrzését”, azt, hogy körükben szabadon propagálhatják a nemzetiszocialista világnézetet, valamint „a szabad érintkezést a nagy német anyaországgal”. Azaz e megállapodás, bár a Magyarországon élő német kisebbség többsége ezt akkor még nem érzékelte, kiszolgáltatta őket a hitleri Németországnak. Alig három hónappal a döntés aláírása után a magyar vezetés csatlakozott a berlini háromhatalmi egyezményhez, amivel végleg elkötelezte az országot a tengelyhatalmak mellett. Ez az egyezmény szolgált alapul részvételünkhöz a Szovjetunió és szövetségesei ellen folytatott háborúban.

Külpolitikai lehetőségeinek bővítése céljából a Teleki-kormány 1940. december 16-án *örökbarátsági* szerződést kötött Jugoszláviával, az egyetlen, még önállóságát megőrző korábbi kisantantbeli ellenfelével. Ez azonban már egyik országot sem menthette meg a tragikus végétől. Az 1941. március végi belgrádi németellenes fordulat után Hitler elhatározta Jugoszlávia lerohanását, és igényelte Magyarország részvételét is. Mindez Teleki politikájának totális kudarcát jelentette. A minden szempontból meggyötört miniszterelnök április 3-ra virradó éjjel főbe lőtte magát. Horthyhoz írt búcsúlevelében így írt: „A gazemberek oldalára álltunk. [...] Hullarablók leszünk! A legpocsekább nemzet. Nem tartottalak vissza. Bűnös vagyok.”

Teleki elkeseredett gesztusa már nem tudta megfordítani a magyar politikát. Az őt követő *Bárdossy László* a Jugoszlávia elleni agresszióban való részvételével szinte belesodorta Magyarországot a tengelyhatalmak későbbi, még nagyobb szabású agresszióiba a balkáni állammal szemben. Mint az itt közölt olasz dokumentumokból is kitűnik, Bárdossy az utolsó napokban is hezitált a „belépni vagy sem” kérdésében, a magyar vezetés végül is az előbbi mellett döntött.

Az iratok olasz eredetije az egységes olasz állam dokumentumait 1861 óta közlő hatalmas dokumentum-folyam a *Documenti Diplomatici Italiani* (a továbbiakban: DDI) 9. sorozatának VI. és VII. kötetében található.

Források

Teleki Pál öngyilkossága

Giuseppe Talamo olasz követ április 2-án délben jelentett először Teleki Pál öngyilkosságáról, és annak feltételezhető okairól (1. dok.), majd néhány órával később közölte, hogy hivatalosan az öngyilkosságot jelölik meg Teleki halála okaként. (2. dok.) Horthy Miklós egy nappal később elküldött levelében tájékoztatta Benito Mussolinit a jugoszláv rendszerváltozás kihatásairól a magyar politikára, és Teleki ezzel is kapcsolatos öngyilkosságáról. (3. dok.) Mussolini csak április 19-én mondott köszönetet Horthy tájékoztatásáért, hangsúlyozva, hogy „az Ön által részletesen leírt helyzetben Magyarországnak a maga útját kell követnie a saját nemzeti érdekei leghatékonyabb védelmének érdekében”. (4. dok.)

Dino Alfieri berlini olasz nagykövet április 4-i táviratából megtudhatjuk, hogy a magyar hadügyminiszter vitte Berlinbe Horthy Hitlernek írt levelét, amelyben megmagyarázza a magyar miniszterelnök öngyilkosságát. (5. dok.) Talamo április 4-i táviratából kitűnik, hogy Bárdossy miniszterelnöki kinevezése nem volt nehézségek nélküli. (6. dok.)

1.

Talamo budapesti követ távirata Anfuso kabinetfőnöknek

Budapest, 1941. április 2. 12 óra 50 perc

Titkos, Anfuso számára, személyes megfajtásra!

Teleki Pál miniszterelnököt a ma reggeli korai órákban holtan találták íróasztalánál. Teljesen bizonyos forrásból származó hír szerint, amelyet a legszigorúbb titoktartás kötelezettsége mellett tudtam meg, öngyilkos (megismétlem: öngyilkos) lett. Különböző feltételezések forognak fenn, amelyek közül a legvalószínűbb szerint: egy munkában kimerült és Teleki grófnő nagyon súlyos betegsége miatti családi gondok következtében elkeseredett ember végzetes gesztusáról van szó, akit erre sarkalltak a Magyarországot olyan megoldásokra kényszerítő politikai körülmények, amelyeket Teleki feltehetőleg el akart kerülni.

A hivatalos verzió más lesz, ezért ismétlen kérem a teljes titoktartást.

DDI. 9. s. VI. k. 840. dok. 795.

2.

Talamo budapesti követ távirata a külügyminisztériumnak

Budapest, 1941. április 2. 16 óra 30 perc

200. sz. táviratomra.

A Teleki gróf halála körüli különböző mesterséges és hiteltelen híresztelések miatt, amelyek között a politikai gyilkosság lehetősége is felmerült, és annak következtében, hogy a jelzett táviratomban közölt hír a parlamenti körökben is elterjedt, most úgy döntöttem, hogy hivatalosan az öngyilkosságot közlik.

DDI. 9. s. VI. k. 842. dok. 796.

3.

Horthy Miklós kormányzó levele Mussolini kormányfőnek

Budapest, 1941. április 3.

Van szerencsém az alábbiakban tájékoztatni Nagyméltóságodat a március 27-i jugoszláv regime-változások kihatásairól a magyar politikára és Magyarország helyzetére.

Március 27-én délelőtt fél tíz órakor Hitler kancellár magához kérette berlini követemet és közölte velem azt, hogy a jugoszláv események következtében elérkezett az a pillanat, amikor Magyarország Jugoszlávia elleni revíziós igényeit megvalósíthatja, még pedig olyképpen, hogy a németek oldalán elintézzük a jugoszláv kérdést. Sztójay követ még aznap Budapestre repülve jelentette nekem a birodalmi kancellár közléseit.

A birodalmi kancellár által üzentekre a másolatban és a fordításban mellékeltem március 28-ról keltezett levélben választottam. Ebben a levélben hálás köszönetemet fejeztem ki az üzenetért, hangsúlyoztam, hogy területi követelések fennállnak, céloztam a birodalmi kancellár tanácsára létrejött közeledésre Jugoszlávia felé, ami barátsági szerződésben jutott kifejezésre, de felhívtam a kancellár figyelmét arra, hogy nem téveszthetjük szem elől azon veszélyt, amely minket orosz és román részről fenyeget.

Ezen levél átadása után Budapestre jött egy német tábornok, hogy a Jugoszlávia elleni magyar beavatkozásnak részleteit a magyar vezérkarral megbeszélje. Április hó 1-én egy minisztertanácson, amelyen magam is részt vettem, részletekbe menően megtárgyaltuk Magyarországnak rendkívül nehéz morális helyzetét, amely a csak nemrégben érvénybe lépett magyar-jugoszláv örökbarátsági szerződés következtében állott elő, továbbá Magyarország esetleges beavatkozásának körülményeit, különös tekintetbe véve az elemi károk által okozott rendkívül nagy ellátási nehézségeket, és azok kihatásait a mozgósított hadseregre. Döntés ezen a minisztertanácson nem történt, de szükségesnek mutatkozott, hogy a magyar fegyveres beavatkozás bizonyos részletei a németekkel még tisztáztassanak.

Egy nappal a minisztertanács után Teleki gróf miniszterelnök, aki Nagyméltóságodat annyira tisztelte és becsülte, véget vetett életének. Teleki gróf tragikus halála, amelynek okát csakis egy rendkívüli lelkiismereti konfliktusban látom, mélyen megrendített engem és az egész magyar nemzetet. Teleki gróf közvetlenül halála előtt hozzám írt levelében vázolja azokat a körülményeket, melyek a Jugoszláviával kötött barátsági paktumból kifolyólag lelkiismeretét terhelik.

Nagyméltóságod, aki oly jól ismeri a magyar lelkiületet, megérti, hogy Teleki gróf öngyilkossága kifejezője volt annak a lelkiismereti konfliktusnak, amely nemcsak az ő halálát okozta, hanem amelyet az egész magyar nemzet vele együtt érez. Ebből a megfontolásból kiindulva, és átérezve azt a történelmi felelősséget, amely a mai időben engem és kormányom minden tagját terheli, a másolatban és fordításban mellékeltem levelet intéztem Hitler birodalmi kancellárhoz.

Kérem Nagyméltóságodat, hogy ezen rendkívül nehéz időben hazám és népem iránt ugyanazon megértést és jóindulatot mutassa, amelyben Nagyméltóságod minket mindig részesített.

Fogadja Nagyméltóságod őszinte tiszteletem kifejezését.

Horthy Miklós s. k.

DDI 9. s. VI. k. 848. dok. 800-801. (Horthy levelét a DIMK V. kötetének 994-995. oldalain található eredeti szöveg alapján közöljük a DDI-ben található olasz variánszal egybevetve.)

4.

Mussolini kormányfő levele Horthy kormányzónak

Róma, 1941. április 19.

Nagya értékeltem az Ön nekem küldött április 3-i üzenetét [lásd az I/3. dokumentumot], és köszönetet mondok Önnek érte.

Súlyos gyászt jelentett számomra Teleki gróf tragikus halála, akihez a személyes barátság szálai fűztek, és megújítom őszinte részvétem kifejezését.

Üzenetében Ön személyesen tájékoztatott a legutóbbi események eredményeként Magyarországon kialakult helyzetről, a magyar politikáról, és tájékoztatott az Ön által a Führernek küldött levelekről is.

Az Ön által részletesen leírt helyzetben Magyarországnak a maga útját kellett követnie a saját nemzeti érdekei leghatékonyabb védelmének érdekében.

Magyarország az eddig követett politikájához hűen megerősítette legszorosabb együttműködését a tengelyhatalmakkal, vállalva a részvételt fegyveres erővel abban a harcban, amelyet Itália és Németország kezdett el a Simović-kormány ellen.

Bizonyos vagyok abban, hogy ez a nemzet szándékainak teljes felfogásával hozott döntés a magyar nép számára biztos sikert fog hozni. Kifejezem Önnek ezzel kapcsolatos örömemet és rokonszenveimet, s - a régi barátsággal - nemes országának jövőjére és virágzására irányuló legjobb kívánságaimat.

DDI 9. s. VI. k. 941. dok. 882-883.

5.

Alfieri berlini nagykövet távirata a külügyminiszternek

Berlin, 1941. április 4.

Teleki öngyilkosságát itt - a felesége betegsége és gyenge idegállapota mellett - annak az erkölcsi helyzetnek tulajdonítják, amelybe a jugoszláviai események miatt személyesen került, figyelembe véve ismert angolbarát érzelmeit is.

Ma reggel, külön repülőgéppel ideérkezett a magyar hadügyminiszter.

Már ma fogadta őt Hitler, akinek átadta Horthy üzenetét. A magyar követ elmondta nekem, az üzenet célja az, hogy tájékoztassa a Führert Teleki öngyilkosságának okairól és részleteiről. Természetesen, ha ez is a látogatás magyarázata, a találkozó lehetőséget ad arra, hogy megvizsgálják a Jugoszlávia új magatartása miatt kialakult politikai-katonai helyzetet.

DDI 9. s. VI. k. 855. dok. 805-806.

6.

Talamo budapesti követ távirata a külügyminiszternek

Budapest, 1941. április 4.

Teleki gróf halála továbbra is kommentárokat vált ki és következményekkel jár. Ezek közül az ellenségesek megpróbálják a miniszterelnök gesztusát olybá feltüntetni, mint végső tiltakozást a Tengely nyomása ellen, amelyet Magyarország sorsára gyakorol.

A Bárdossy kinevezésével járó öröklődés nem volt nehézségek nélküli. Miután elvetették egy katonai kormány kinevezését, feltehetőleg azért is, hogy ne keltsenek riadalmat az országban, kitűnt, hogy - Teleki és Csáky eltűnése után - hiányzanak az adott pillanatnak megfelelő politikai személyek. Híresztelték, majd csaknem elhatározták Koretze Pisherlezt [sic! - a rejtjel-távirat megfejtése után ez lett Keresztes-Fischerből!] belügyminiszter kinevezését, kemény jelleméért és a Magyarország Kormányzójához való közelségeért, továbbá azért, mert egyidejűleg meg tudta volna valósítani a kormányzó pártok egységét.

Miután ő ezt elutasította, és állhatatosan Bárdossy kinevezése mellett kardoskodott, mindez az utóbbi kinevezéséhez vezetett, aki - amint már jelentettem - mutathatja a magyar külpolitika folyamatosságát és a kormány elsődlegesen végrehajtó jellegét.

Bárdossy nem ingadozások nélkül fogadta el a hatalmat. Az első benyomások szerint a Bárdossy-kormány, amely nem tükröz teljes egyetértést, a Kormányzó közvetlen felelősségének növekedéséhez vezethet.

DDI 9. s. VI. k. 852. dok. 803.

A Jugoszlávia elleni agresszió

Filippo Anfuso kabinetfőnök (későbbi budapesti követ) április 7-i körtáviratából megtudható: az olasz kormány úgy határozott, hogy Németország erőivel szoros együttműködésben hadba lép Jugoszlávia ellen. (1. dok.) Április 9-én Bárdossy László miniszterelnök azt fejtegette az olasz követnek, hogy a jugoszláv egység felbomlása nagyon közeli. (2. dok.) Talamo április 14-i táviratában közli: Magyarország elismerte az új horvát kormányt. (3. dok.) Még ugyanazon a napon Vörmlé János külügyminiszter-helyettes ismertette a magyar területi követeléseket Jugoszláviával szemben, valamint a hadműveletek alakulását. (4. dok.) Talamo április 15-én jelenti értesülését, miszerint Berlin nem tudja elfogadni, hogy magyar katonai erőket küldjenek a Bánátba. (5. dok.) Április 19-én Talamo budapesti híresztelésekről jelent, miszerint egy bécsi konferencián döntenek a jugoszláv területek sorsáról, és ezen Mussolini is részt fog venni. (6. dok.) Talamo április 25-i táviratából kitűnik, hogy a német vezetők elfogadták a Bánátra vonatkozó magyar igényeket. (7. dok.) Még ugyanazon a napon, kevés konkrét információt tartalmazó jelentésében közli, hogy Horthy elégedetten tért vissza a Hitlerrel folytatott egynapos megbeszéléséről. (8. dok.) Bárdossy Horvátországgal „az újjászülött barátság intím viszonyát akarja létrehozni” - jelentette két nappal később az olasz követ. (9. dok.) Közleményünk egyik legérdekesebb, május 20-i dokumentumában Talamo azt jelentette, hogy Bethlen javasolja Rómának a magyar-horvát perszonálunió létrehozását a jelenlegi olasz uralkodó megválasztásával. (10. dok.) Ezután a zágrábi főkonzul ismerteti Ante Pavelić, horvát „Poglavnik” [államfő] szavait a horvát-magyar határ-megállapodás megkötésének a nehézségeiről. (11. dok.)

1.

Anfuso kabinetfőnök körtávirata Itália ankarai, madridi, moszkvai, tokiói és washingtoni nagyköveteinek, valamint berni, budapesti, bukaresti, lisszaboni és szófiai követeinek [részletek]

Róma, 1941. április 7.

„Négy évvel ezelőtt, 1937 márciusában Jugoszlávia barátsági szerződést írt alá Itáliával, amelynek létre kellett volna hoznia a két állam közötti lojális politikai együttműködés állandó és biztos alapjait.

[...]

Ennek a programnak alapján ez év március 25-én lehetővé vált, hogy Jugoszlávia csatlakozzon a háromhatalmi egyezményhez.

[...]

Március 27-én éjjel Jugoszlávia így azonnal áttért a Tengely ellenségei közé.

[...]

Az olasz kormány nagy figyelemmel és nyugalommal követte az események alakulását, amelyek Jugoszláviát odavezették, hogy Nagy-Britanniával és Görögországgal közös célokat követ, és Görögországhoz hasonlóan a brit erők európai hadműveleteinek bázisává vált. E tény hatására az olasz kormány úgy határozott, hogy katonai, tengeri és légi erejével - Németország erőivel szoros együttműködésben - akcióba lép.”

DDI. 9. s. VI. k. 878. dok. 824-826.

2.

Talamo budapesti követ távirata az olasz külügyminiszternek

Budapest, 1941. április 9.

A német követ, miután visszatért Berlinből, elmondta nekem, hogy egy óras tanácskozásra hívták Ribbentrophoz, aki tájékozódni akart a legutóbbi magyarországi eseményekről és a magyar kormány szándékairól az ellenséges országokkal - különösen Jugoszláviával és Görögországgal - való kapcsolatokat illetően, mivel a német kormány kívánsága, hogy az erre vonatkozó magyar állásfoglalás mielőbb megszülessen.

Időközben Bárdossy azt mondta nekem, hogy a közelmúlt magyar-jugoszláv közeledését a magyar közvélemény nem könnyen fogadta el, most pedig ezzel ellentétes, nyíltan ellenséges álláspontra kell helyezkednie. Ezért úgy véli, hogy a közelmúltban Belgráddal megkötött egyezmény megszünése és a magyar-jugoszláv kapcsolatok ezzel kapcsolatos megszakítása könnyebben történne a másik szerződő fél hiánya esetében, azaz ha gyorsan bekövetkezne Jugoszlávia egységének a megszünése. A magam részéről kifejtettem a külügyminiszternek, hogy - amint azt korábban maga Csáky jelentette ki - a magyar-jugoszláv közeledés a megértés és a béke ama politikájának volt része, amelyet a tengelyhatalmak próbáltak folytatni Jugoszláviával, ezért véleményem szerint ez vele együtt megszünik.

A magyar külügyminiszter hasonló kijelentést tett német kollégám előtt arra a kérdésre, amelyet ő Berlin egyenes utasítására tett fel. Ugyancsak elmondta neki a szovjet magatartással kapcsolatos itteni félelmeket, amelyekről 232. sz. táviratomban [lásd az előbbi dokumentumot] jelentettem, valamint Románia álláspontjával kapcsolatosakat, amely nem tiltkolla igényét a Bánát egy részére. Ez utóbbi kérdésről német kollégám nekem azt mondta, nem hiszi, hogy német részről figyelembe vennék ezeket az igényeket, mert úgy tudja, hogy a német kormány már egyetértését fejezte ki az egész nevezett régióra vonatkozó magyar igényekkel.

Bárdossy még azt mondta Erdmannsdorfnak, hogy véleménye szerint a jugoszláv egység felbomlása nagyon közeli lehet, mivel a Horvátországba bevonult német csapatok már Varasdinnál vannak, és egy horvát függetlenségi nyilatkozat Pavelić vagy más horvát képviselők részéről elegendő lenne, hogy kedvező ürügyként szolgáljon Magyarországnak számára.

A Görögországgal való szakítást illetően Bárdossy kijelentette német kollégámnak, hogy ez természetesen együtt járna a kapcsolatok Jugoszláviával történő megszakításával.

DDI 9. s. VI. k. 883. dok. 828-829.

3.

Talamo budapesti követ távirata az olasz külügyminisztériumnak

Budapest, 1940. április 14.

A külügyminiszter-helyettes közölte, hogy a magyar kormány utasítást adott a zágrábi főkonzulátusának, hogy nyilatkozzon [sic! - feltehetőleg a nyilatkozat átadásáról van szó] az új horvát kormány elismeréséről.

A főkonzulátust követséggé formálják át, és a főkonzul egyelőre ideiglenes ügyvivői minőségben marad ott.

DDI 9. s. VI. k. 904. dok. 844.

4.

Talamo budapesti követ távirata az olasz külügyminisztériumnak

Budapest, 1941. április 14.

Ma délelőtt a külügyminiszter-helyettes [Vörnle János] ismertette velem a magyar területi követeléseket Jugoszláviával szemben: a Dráva és a Duna közötti háromszög; a Duna és a Tisza közötti térség; a Bánát a Tiszától Románia jelenlegi határáig.

Az első két térség elfoglalása most folyik a magyar erők részéről, a harmadikat viszont a Temesvártól Belgrád felé vonuló német erők foglalják el. A magyar erők a következő napokban tartózkodni fognak olyan hadmozdulatoktól, amelyek zavarhatják a német hadműveleteket ebben a stratégiai térségben.

A külügyminiszter-helyettes hozzáfűzte, hogy a magyar erők részt fognak venni a fő hadműveletekben, aminek következtében a magyar akciók előreláthatólag kiterjednek majd a Duna túlsó partjára is.

Az itteni sajtó néhány közlését, miszerint lehetséges a megállapodás Horvátországgal a tengerre való magyar kijutást illetően, így pontosította előttem: tranzit megállapodás lehetőségéről van szó, hogy kereskedelmi kijutás legyen az Adriai-tengerre - lehetőleg egy olasz kikötő vagy szabad kikötők révén.

DDI 9. s. VI. k. 905. dok. 844-845.

5.

Talamo budapesti követ távirata az olasz külügyminisztériumnak

Budapest, 1941. április 15.

252. sz. táviratomra. [Lásd az előző dokumentumot.]

Német kollégám megerősítette előttem: kormánya közölte, hogy nem tudja elfogadni a magyar Vezérkar kívánságát, miszerint magyar katonai erőket küldenének a Bánátba, a már jelentett katonai megfontolások érdekében. Mivel magyar részről megerősítették: szeretnék megszállni legalább az északi részt, ahol nem állnak fenn ugyanezek a katonai megfontolások, Berlin értesre adta annak a szükségességét, hogy elkerüljék a sűrűlódásokat a térség román lakosságával. A német követ a külügyminiszter kérésére pontosította, hogy ez semmiképpen sem jelenti a magyar követelések megkérdőjelezését. Ezt a kijelentést Berlinből jóváhagyták.

A német kormány abba is beleegyezett, hogy a Mura-vidék határának kiigazítása a Dráva folyónál álló magyar csapatokhoz igazodjék, ami azonos a régi magyar határvonalal.

DDI 9. s. VI. k. 910. dok. 846.

6.

Talamo budapesti követ távirata az olasz külügyminisztériumnak

Budapest, 1941. április 19.

Az éppen most érkezett, itteni kormányzati körökben elterjedt hír szerint Bécsben találkozó lesz, amelyet állítólag a Duce részvételével rendeznek meg. Aggódó várakozást váltanak ki a meghozandó döntések, amelyek várhatólag meghatározzák majd a jugoszláv terület új határait.

A legnagyobb várakozást Bánát odaítélése váltja ki, annál is inkább, mert - vélhetőleg a berlini román követség által terjesztett híresztelések miatt - célozgatások hallhatók román katonai állások esetleges létesítéséről ezen a területen.

Amint német kollégám megerősítette, a berlini magyar követ a német Külügyminisztériumhoz fordult, hogy elérje a német készség megerősítését a magyar területi követeléseket illetően.

Nem tudván beszélni Ribbentropmal, aki már elutazóban volt a bécsi találkozóra, azt jelentette, hogy Weizsäcker-nél kedvező fogadtatásra talált az, amit itteni német kollégám is megerősített.

DDI 9. s. VI. k. 938. dok. 880-881.

7.

Talamo budapesti követ távirata az olasz külügyminisztériumnak

Budapest, 1941. április 25.

258. sz. táviratomra. [Lásd a II/5. dokumentumot.]

A berlini magyar követ hazajött jelentéstételre. A külügyminiszter-helyettes elmondta, Sztójay Bécsbe utazott, hogy találkozzon Ribbentropmal, majd fogadta őt a Führer is. Nagyon elégedett volt a megbeszéléssel, amelyen megerősítették a magyar igények már jelzett elfogadását, beleértve a Bánátot is.

A külügyminiszter-helyettes hozzáfűzte, ez utóbbi ígéret szigorúan bizalmas kell, hogy maradjon, Románia tiltakozását elkerülendő, amely - amint megerősítést nyert - már tett lépéseket Németország felé, saját Bánátra vonatkozó igényeinek az ismertesére. Úgy véli, hogy ehelyett kompenzációként megkaphatják Timok-völgyét, ahol jelentős román kisebbség él. Kifejezte reményét, hogy hamarosan megtörténik az új dunai-balkáni határok rendezése, úgy véli, akkor, amikor befejeződik a konfliktus az összeomlás küszöbén álló Görögországgal. Ez előreláthatólag legfeljebb még két hónapig tart.

DDI 9. s. VI. k. 973. dok. 911.

8.

Talamo budapesti követ távirata Ciano külügyminiszternek

Budapest, 1941. április 25.

A berlini magyar követ legutóbbi látogatásakor, amelyről az utolsó táviratom szólt [lásd az előző dokumentumot], egyebek között jelentette a Führer általános kívánságát, miszerint szeretne találkozni Magyarország Kormányzójával, aki azt válaszolta, hogy kész bármely pillanatban elutazni hozzá. Sztójay követ Németországba történt visszatérése után közölte a választ. Ezt azonnali meghívás követte, amelyet a tegnapi este Budapestre visszatért követ hozott magával.

A Kormányzó ma reggel utazott el repülőgéppel az időközben tájékoztatott német követ, a berlini magyar követ és személyi titkára kíséretében.

A találkozó a német Vezérkar székhelyén folyt, gépkocsival alig egy órányira Bécsből, a Führer különvonatán, ahol Horthyt és kíséretét villásreggelen látták vendégül. Amikor német kollégám, akivel ma este találkoztam, elmondta ezeket a részleteket, azt is közölte, hogy mivel a betegeskedő Ribbentrop nem volt jelen, nincsenek lényegi információi a Führer és a Kormányzó között tanúk nélkül folytatott megbeszélésekről.

Úgy vélte azonban, hogy német részről újabb biztosítékokat adtak a magyar követeléseket illetően, beleértve a Bánátot is.

Azt is elmondta, hogy hazautazásakor a Kormányzó nagyon elégedettnek mutatkozott a találkozóval kapcsolatban.

DDI 9. s. VII. k. 5. dok. 7-8.

9.

Talamo budapesti követ távirata Ciano külügyminiszternek

Budapest, 1941. április 27.

A miniszterelnök ma elmondta nekem, hogy megfontolás tárgyává teszi a Muravidék déli részének, nevezetesen a Mura és a Dráva folyók közötti Mura-szigetnek nevezett térség átengedését a Horvát Államnak.

Amíg az északi rész, a Mura folyó és a magyar határ között, főleg magyar, addig a déli régió főként horvát lakosságú.

A belső ellenállás leküzdése céljából a miniszterelnöknek gondja lesz arra, hogy megőrizze a magyarok történelmi jogait, ezért egy olyan jogi formulát akar javasolni a horvát kormánynak, amely révén Magyarország átadja Horvátországnak a szuverén hatalmat a nevezett térségre. Ezen kívül fenntartja magának az ellenőrzési jogot egy 43 kilométeres, a területet átszelő útszakaszra, s vegyes irányítást kér a magyar határ és a Zágráb-Fiume közötti vasútvonalra, hogy így garantálja a zavartalan magyar kijutást az Adriai-tengerre. Ebből a célból, amint azt jelezték, már kineveztek egy magyar kereskedelmi delegációt, amely a tárgyalásokra Zágrábra utazik.

A miniszterelnök ezeket a terveket bizalmasnak mondta, mert figyelembe kell vennie egyrészt a belső ellenzékét, másrészt a horvát álláspont lehetséges megmerevedését, ami akadályozná az átadás ezen formáját.

Mindenesetre a miniszterelnök gondolatának lényege - eltekintve attól, hogy a Horvát Állammal egyeztetni kell számos sajátos és technikai jellegű kérdést - az a szilárd akarat, hogy Horvátországgal az újjászületett barátság intim viszonyát hozza létre, amely a Budapest és Zágráb közötti valódi gazdasági-politikai érdekközösségen alapul.

A miniszterelnök nem felejtette el hangsúlyozni Itália jelenlétét és szerepét az új horvát állam szervezésének kérdéseiben, különösen az Adriai-térség gazdasági problémáit illetően. A miniszterelnök értesemre adta azt a kívánságát, hogy megfelelőképpen érdekelte tegye Rómát, és hogy a jövőbeli tárgyalásokat lehetőleg meggyorsítsa, s így elkerülhető legyen a problémáknak az idő múlása miatti kieleződése.

DDI 9. s. VII. k. 15. dok. 13-14.

10.

Talamo budapesti követ távirata Ciano külügyminiszternek

Budapest, 1941. május 20.

Ma délelőttre látogatást kért tőlem Bethlen gróf, korábbi miniszterelnök.

Mint ismeretes, a Magyarországon a legnagyobbak között számon tartott politikus, jelenleg a liberális, tendenciózusan német- és náciellenes ellenzékét képviseli. Mivel régóta ismerem őt, ennek ellenére fenntartottam bizonyos kapcsolatot vele.

Bethlen mindenekelőtt mély megelégedettségét fejezte ki azokkal a megoldási módokkal kapcsolatban, amelyeket Itália talált a legutóbbi balkáni események vonatkozásában; mind az Adriai-térség újra szabályozására, mind a Horvát Királyságot illető különleges kapcsolatokra. Kérte, hogy ezt hozzam a Duce tudomására, akire különös csodálattal és a legjobb kívánságokkal emlékezik.

Ezen önmagában jelentős bevezetés után - figyelembe véve Bethlen gróf eddig fenntartott tartózkodó magatartását a tengelybarát olasz politikával kapcsolatban - a volt magyar miniszterelnök ehhez egy konkrét felhívást fűzött az olasz-magyar újraközeledés érdekében, amelynek - az igazság kedvéért szólva - nem mostantól fogva tekinthető magyar szerzőjének. Megismételte, hogy politikáját Itália irányába mindig annak a szükségességére határozta meg, hogy Magyarországot egy olyan rendszerbe helyezze, amely a földközi-tengeri és adriai érdekkörbe kapcsolódva egyidejűleg keretet biztosít számára a Németországgal szembeni függetlenségének fenntartásához. Ennek lehetősége ma megerősödni látszik azon új lehetőségek révén, amelyeket az olasz-horvát különleges kapcsolatrendszer nyújt, amire Magyarország nagyon nagy érdeklődéssel tekint.

Ugyanakkor Magyarország belső és külső viszonylataiban egyre sürgősebb és nyugtalanítóbbá válik a Kormányzó utódlása, aki több mint hetven éves. Ez lényegében a magyar trón kérdése, mivel - a megfelelő személyiségek teljes hiányán túl - a kormányzóság folytatódása szerinte a külföldi beavatkozások súlyos veszélyével járna. Emlékeztetett a lengyel királyok megválasztására.

Ezért Bethlen gróf megkért, hogy teljesen bizalmas formában hozzam tudomására az olasz kormány előzetes véleményét arról, hogy olasz részről készek lennének-e támogatni a magyar-horvát perszonáluniót a jelenlegi savojai uralkodó személyében. Bethlen gróf gondolkodásában, aki valószínűleg egyelőre tartózkodik bármiféle megnyilatkozástól a kérdéssel kapcsolatban, egy ilyen perszonálunió lényege és korlátjai még nem teljesen világosak, a fentebb megfogalmazott előzetes elképzelések ellenére. Ezek a magyar trónt illető alkotmányos megoldáson túl bizonyos magyar-horvát megállapodásokat is feltételeznek, amelyek Itália vonatkozásában létrehozna azt a politikai rendszert, amelyet a volt miniszterelnök fentebb jelzett.

Bethlen utalt arra a befolyásra, amelyet még mindig megőrzött a széles politikai és parlamenti körökben, sőt - amint ezt különösen hangsúlyozta - magára a Kormányzóra is gyakorol. Mindez azt a benyomást keltette bennem, hogy nem ez utóbbi tudta nélkül cselekszik. Bethlen gróf úgy véli, hogy bizonyos időn belül

képes lenne felkészíteni a közvéleményt a szóban forgó megoldásra, amennyiben az olasz kormány bizalmasan beleegyezését adná. Magam részéről az elmondottak meghallgatására szorítkoztam, olykor pontosítást kérve a kifejtett gondolatokról, azzal, hogy jelenteni fogok a felettes miniszteriumnak.

Megjegyzem azt is, hogy a fenti lépés Bethlen gróf miniszterelnöki reinkarnációjának gondolatát is lehetővé teszi, különösen a magyar vezető személyiségek jelenlegi válsághelyzetében, amikor ő látszik a legnagyobb kaliberű és súlyú embernek.

DDI 9. s. VII. k. 145. dok. 145-147.

11.

Casertano zágrábi ügyvivő távirata Ciano külügyminiszternek

Zágráb, 1941. június 1.

A Poglavnik-kal tegnapi beszélgetésünk során egyebek között elmondta, hogy nehézségek merültek fel a Magyarországgal a határokról kötendő megállapodással kapcsolatban, ezért a tárgyalásokat későbbre halasztották.

Pontosításként elmondta, május 10-én - mielőtt Rómába utazott, hogy felajánlja a koronát Öfelségének, a Királynak és Császárnak, továbbá aláírja az Itáliával kötött egyezményeket - magyar részről szorgalmazták a horvát kormánytól politikai tárgyalások folytatását a határok rendezéséről. A magyar ügyvivővel a legnagyobb szívéllyesség jegyében folytatott megbeszélések egy előzetes megállapodáshoz vezettek: a Medjumurje-ra [Muraköz horvát neve] vonatkozó horvát területi igény elfogadásával. Ez gazdag, főként gabonatermelő vidék, amely egy bányavidéket is magába foglal. A Dráva és a Mura között található, és bár magyar csapatok szállták meg, Horvátország történelmi határain belül van.

A Rómából való visszatérése után néhány nappal azonban a Poglavnik hirtelen változást tapasztalt: Magyarország szándékát a határkérdés megoldásának elhalasztására. Ezért felvilágosítást kért, amelyet nem kapott meg azonnal. Ez odavezette, hogy nyílt állásfoglalást szorgalmazzon Medjumurje visszaadásának megerősítése érdekében. Ezekben a napokban kapta meg a választ, amely negatív.

A Poglavnik hozzáfűzte, hogy a legmegbízhatóbb információk értelmében, amelyeket megerősítettek egyes, hivatalos kormányzati megbízatással nem rendelkező horvát személyiségek, valamint maga a magyar ideiglenes ügyvivő is, megállapítható, hogy a megváltozott magyar hozzáállás az Itáliával megkötött politikai megállapodásoknak és a korona felajánlásának tulajdonítható. A római megállapodások előtt magyar részről lépéseket tettek a Horvát Korona egyesítésére Szent István Koronájával.

A Birodalmi Kormány a maga részéről támogatni és bátorítani látszott egy ilyen megoldást.

DDI 9. s. VII. k. 199. dok. 193-194.

A magyar-olasz kapcsolatokról

Talamo budapesti követ május 26-án jelentette, hogy Bárdossy László miniszterelnök június 3-án kíván elindulni két naposra tervezett római látogatására. (1. dok.) Június 14-i táviratában - az MTI közleménye alapján - ismertette a magyar miniszterelnök tájékoztatóját a látogatásról. (2. dok.)

1.

Talamo budapesti követ távirata Ciano külügyminiszternek

Budapest, 1941. május 26.

Excellenciád 260. táviratára.

Bárdossy, akivel most találkoztam, elmondta, megállapodott hadügyminiszterével arról, hogy ez utóbbi látogatására az övé után kerül sor, és intézkedett egy ennek megfelelő nyilatkozat megtételéről.

A miniszterelnök június 3-án szándékozik elindulni feleségével együtt, lehetőleg repülővel legalább Velencéig, hogy elkerülje a hosszú ausztriai kerület. A látogatás két napig tarthatna, a megérkezés napját nem számítva, és szükséges egy vatikáni kihallgatást is beiktatni. Az elutazás a harmadik nap következhetne.

Kérem Excellenciád szükséges útmutatásait, hogy Velence után repülővel vagy vonaton folytassák az utazást, továbbá, hogy elkísérem-e vagy sem a miniszterelnököt, amint ezt német kollégám tette Bárdossy legutóbbi németországi látogatása során.

Amint a miniszterelnök mondta nekem, a magyar hadügyminiszter látogatására ez után, június 9-e körül kerülhetne sor, mindenesetre 15-e előtt.

DDI (Documenti Diplomatici Italiani) 9. s. VII. k. 166. dok. 162-163.

2.

Talamo budapesti követ jelentése Ciano külügyminiszternek

Budapest, 1941. június 14.

0229 sz. jelentésemre.

Bárdossy miniszterelnök a kormánypárt tegnapi plenáris ülésén hosszú beszédet mondott a bel- és külpolitika kérdéseiről, amint erről külön jelentésben számolok be, különös hangsúlyt helyezve római látogatására.

Kifejezte elégedettségét azzal, hogy találkozhatott a Führerrel és von Ribbentroppal, hozzátéve, hogy már ekkor megállapították római látogatásának időpontját, amelyet azután nem várt események miatt elhalasztottak. Ezután Bárdossy elmondta, hogy az elmúlt héten végre lehetősége nyílt arra, hogy kifejezze tiszteletét Öfelségének, a Császárnak és a Királynak, a Ducénak, és felvehette a kapcsolatot Excellenciáddal. A miniszterelnök ehhez hozzáfűzte, hogy mind Németországban, mind Itáliában örömmel tapasztalhatta a magyar nemzet iránt megnyilvánuló barátság, tisztelet és egyetértés számos jelét, amelyekért ismételtén kifejezte hálóját.

Ezután utalt a Pápa által adott kihallgatásra, majd azzal fejezte be külpolitikai expozéját, hogy mind Itáliában, mind Németországban tapasztalhatta a derűs és bizakodó nyugalmat, az erőt és elszántságot, amelyeket a két népben meglévő mély magabiztosság táplál. Ez nemcsak a vezető körökben tapasztalható, hanem az egész lakosságban; és ahhoz a meggyőződéshez vezet, hogy a hatalmas erőfeszítések és a nagy áldozatok után nem maradnak el a sorsformáló eredmények sem.

DDI 9. s. VII. k. 259. dok. 250.

A magyar-román viszonyról

Omero Formentini bukaresti ügyvivő, aki korábban Budapesten dolgozott, a román külpolitikáról, a román-olasz-magyar kapcsolatok alakulásáról jelentett június 11-én, majd 13-án: Előbb Mihai Antonescu külügyminiszter, majd főnöke, Ion Antonescu „Conducator” („Vezér” - románul) negatív véleményét ismertette a magyar külpolitikáról. (1., 2. dok.) Néhány nappal később Formentini a két román politikus furcsa kérését tolmácsolta Ciononak: akadályozza meg Botta olasz kultuszminiszter kolozsvári látogatását. Ciano ezt a kérést természetesen elutasította. (3., 4. dok.)

1.

Formentini bukaresti ideiglenes ügyvivő távirata Ciano külügyminiszternek

[részlet]

Bukarest, 1941. június 11.

„Antonescu miniszter újból beszélni akart velem Románia és Itália viszonyáról, nyilvánvalóan Bárdossy római látogatásával kapcsolatban, amelyet itt figyelmesen követek.

A látogatás alkalmából elmondott beszédek és a bizalmas híresztelések, miszerint Bárdossy újabb területnövekedést ért el, aggodalmat váltott ki az itteni kormánykörökből, kiegészítve a szovjet határon kialakult román gondokkal.

Antonescu miniszter azt mondta nekem, hogy a Conducator is mélyen érintette mindez, és mélyen el van szomorodva annak lehetőségétől, hogy Magyarország kihasználhatja a kedvező lehetőséget arra, hogy a Duna-medence domináns nemzete legyen, és terjeszkedni próbáljon Romániával szemben, annak kárára.

Mihai Antonescu nyíltan megkérdezte tőlem, hogy változás történt-e Itália Románia iránti magatartásában. [...]

Azt is megkérdezte, milyen félreértések lehetnek Itália és Románia között, miután ez utóbbi érzékelhető bizonyítékait adta az országunk iránti barátságának, és annak, hogy a Tengely balkáni győzelme érdekében minden más balkáni országnál nagyobb áldozatokat vállalt."

DDI 9. s. VII. k. 343. dok. 237-238.

2.

Formentini bukaresti ideiglenes ügyvivő távirata Ciano külügyminiszternek [részlet]

Bukarest, 1941. június 13.

Összefoglalom azt, amit a Conducator mondott nekem:

„[...] Antonescu tábornok a Tengely mellett áll és fog is mindig állni; de az Itáliával való intim együttműködésnek meg is kell valósulnia. Önök nem alapozhatnak Bulgáriára vagy Magyarországra, mert Bulgária jelenleg Moszkva érdekeit képviseli, Magyarország pedig nem olyan ország, amelyre számíthatnak. Ami Magyarországot illeti, ma azt mondtam Münchenben [Antonescu aznap tért vissza Münchenből, ahol Hitlerrel tárgyalt], hogy azt teszem, amit Károly király tett. Ezt az az Antonescu tábornok mondja, aki nem volt zseniális ember, amikor sikerült neki lemondatnia Károlyt, de olyan ember volt, aki tudott országga érdekében cselekedni, maga mellett tudván az egész népet és a hadsereget."

DDI 9. s. VII. k. 255. dok. 247-248.

3.

Formentini bukaresti ideiglenes ügyvivő távirata Ciano külügyminiszternek

Bukarest, 1941. június 18.

Antonescu miniszter egy bizalmi emberét küldte hozzám, hogy tolmácsolja nagy és nyomatékos kérését Excellenciához Őex. Bottai [olasz nevelésügyi miniszter] kolozsvári látogatásának elkerülése érdekében. A román kormány szövívojé meg van győződve arról, hogy Excellenciád, aki a közelmúltban oly szép szavakat mondott Romániáról, elfogadja forró felhívását, és nagy szolgálatot tesz az olasz-román szövetségnek, amely ezekben a napokban méltó módon fog megnyilvánulni. Bottai kolozsvári látogatása egy románellenes megnyilvánulásnak tűnhetne akkor, amikor a Führer táviratot küldött Antonescu tábornoknak, hogy köszöntse őt generalisszimusszá történt kinevezése alkalmából, és rendelkezésére bocsátotta a román fronton található német csapatokat.

DDI 9. s. VII. k. 271. dok. 263.

4.

Ciano külügyminiszter távirata Formentini bukaresti ideiglenes ügyvivőnek

Róma, 1941. június 20.

Antonescu kérése - minden más megfontolás mellett - túlságosan későn érkezett. Bottai látogatásának Cluj-ban nincs, és nem is lehet semmiféle románellenes jelentősége.

DDI 9. s. VII. k. 271. dok. 263. (Ezt a táviratot a DDI az előző dokumentum lábjegyzeteként közli.)

A magyar-szovjet viszony alakulásáról

Április 7-én Talamo a szovjet politika változásának a lehetőségeiről jelentett. (1. dok.) Négy nappal később már azt közölte, hogy kiutazó vizumot kértek a budapesti szovjet követség tagjai számára. (2. dok.) Rosso moszkvai olasz nagykövet április 12-i jelentése szerint Visinszkij szovjet külügyminiszter-helyettes kifejtette a szovjet kormány teljes egyet nem értését Magyarország Jugoszlávia elleni hadba lépésével. (3. dok.) Május elsején a Moszkvából visszatért budapesti szovjet követ kijelentette olasz kollégájának, hogy a magyar-szovjet viszony „a normálisnál jobb”, majd tájékoztatást adott a szovjet külpolitika fő irányairól. (4. dok.)

1.

Talamo budapesti követ távirata az olasz külügyminisztériumnak

Budapest, 1941. április 7.

A külügyminiszter-helyettes tájékoztatott az itteni szovjet követ elutazásáról Moszkvába, „hogy tanácskozzon a helyzetről”. A miniszterhelyettes ugyanakkor hozzáfűzte, hogy a nevezett diplomata felesége és a követség három hölgytagjának kíséretében távozott, és hogy az itteni rendőrség értesülései szerint a követség itt maradt személyzete e hó 12-én távozik. Ezen kívül jelentős katonai mozgásokat jeleztek a magyar határ irányába; az itteni vezérkar értesülései szerint mintegy tíz hadosztályról van szó, amelyeket Dolina és Skolie térségében helyeztek el, és közöttük fontos utász- és roham-alakulatok vannak.

A miniszterhelyettes meglehetősen nyugtalannak látszott a fenti hírek miatt, és utalt arra, lehetséges, hogy egy nagyobb terv pontjairól van szó, amelynek célja a brit szigetek elleni német támadás megakadályozása, valamint a Németország elleni háború látványos áthelyezése Keletre, annak kétféle tétele.

Megkérdeztem őt, hogy szerinte az általa elmondottak jelenthetik-e a szovjet politika lényegi fordulatát, és hogy vannak-e értesülései Moszkva esetleges szövetségéről Ankarával, sőt Londonnal. Azt válaszolta, hogy eddig erről nincsenek információi. Az itteni vezérkar hinni látszik a szovjet politika fordulatában, annak ellenére, hogy a külügyminiszter-helyettes elmondta nekem: német részről továbbra is kételkednek a szovjet katonai kezdeményezésekben. Ezt megerősítette az itteni német követ, miután tegnap este visszaérkezett Berlinből.

DDI 9. s. VI. k. 882. dok. 828.

2.

Talamo budapesti követ távirata a külügyminisztériumnak

Budapest, 1941. április 11.

232. sz. táviratomra. [Lásd az előző dokumentumot.]

Bizonyos nyugtalanságot váltott ki az itteni szovjet követ elutazása, valamint a magyar határhoz közeli szovjet hadmozdulatok. Híresztelések terjedtek el arról is, hogy a szovjetek esetleg a kárpátaljai Ruténiát kéri kompenzációként, amennyiben Magyarország megkapja a Bánát területeit.

Az itteni bolgár követ is hivatkozott ezekre a híresztelésekre, amikor elmondta nekem, hogy a szovjetek kompenzációt szeretnének kapni azzal a túlsúlyal szemben, amelyet a tengelyhatalmak nyilvánvalóan előkészítenek a jelenleg folyó hadműveletekkel a dunai-balkáni térségben. Véleménye szerint, azonban nem területi kompenzációkról van szó a Duna-Deltában, Szlovákiában vagy még kevésbé a kárpátaljai Ruténiában, hanem ennél valószínűbbnek tűnik a Szorosok kérdése. Valószínűnek tartja, hogy a dunai-balkáni térségben a tengely körül létrejövő új rendszer mellett Moszkva rendezni akarja azt is, amit elsődleges érdekének tart a délkeleti térségben. Ez azt jelenti, hogy bár Moszkva olyan magatartást tanúsít, amely nyugtalanító értelmezésekre adhat okot, mint például a Bulgáriáról szóló nyilatkozat, a török-szovjet megállapodás, a későbbi szovjet-jugoszláv megállapodás vagy a nem távoli csapatmozgások, mégis fenntartja a Tengellyel való együttműködés szándékát, kiemelve ebből a célból - a fent említett magatartással is - ezen együttműködés fontosságát és súlyát.

Azért is jelzem a bolgár követ fenti érdekes elemeket tartalmazó megállapításait, mert ismertek jó kapcsolatai az itteni szovjet követséggel. Mégis Bárdossy ma közölte velem, hogy az itteni szovjet követség tizenkét tagja kiutazási vizumot kért, bár még nem utaztak el.

DDI 9. s. VI. k. 894. dok. 835-836.

3.

Rosso moszkvai nagykövet távirata a külügyminisztériumnak

Moszkva, 1941. április 12.

A magyar követ eljött, hogy tájékoztasson engem arról a közlésről, amelyet a szovjet kormánynak tett, megmagyarázandó a magyar csapatok jugoszláv területre lépésének okait. A magyar kolléga Visinszkij népbiztos-helyettesnek kifejtette azokat az érveket, amelyeket Horthy kormányzó felhívása tartalmaz, beleértve a Bánátban található jelentős magyar kisebbségek biztonságának védelmét. A komisszár-helyettes kifejtette a szovjet kormány teljes egyet nem értését, két okkal indokolva ezt: Magyarország megszegte a Jugoszláviával nem régen megkötött örökbarátsági szerződést.

2. Magyarország is valamikor majd nehéz helyzetbe juthat, mivel szintén rendelkezik etnikai kisebbségekkel.

Ez utóbbi mondat alig rejtett fenyegetésével a komisszár-helyettes világosan értésre kívánta adni a kárpátjai Oroszországra [sic!] vonatkozó követeléseket.

A szovjet válasz kevéssé biztató jellege ellenére a magyar követ ezt a vártnál enyhébbnek tartja, mivel a Szovjetunió jelenlegi álláspontja nem zárja ki egy újabb tengelyellenes gesztusát, aminek következtében a szovjet kormány eljuthatott volna a diplomáciai kapcsolatok megszakításához is.

DDI 9. s. VI. k. 898. dok. 839-840.

4.

Talamo budapesti követ távirata Ciano külügyminiszternek

1941. május 1.

232. táviratomra és 1955/768. sz. jelentésemre [elkallódott].

A szovjet követ Moszkvából történt visszaérkezése után meglátogatott. Elmondta, hogy az annak idején nem kevés kommentárt kiváltó moszkvai utazása kizárólag annak volt tulajdonítható, hogy hazahívták jelentésétélre. Ezen kívül otthon-tartózkodását felhasználta néhány nap pihenésre is. Mindez 15 napot vett igénybe, majd visszatért, otthon hagyva családját, gyermekei taníttatása miatt.

Erőteljesen cáfolta utazásának politikai jelentőségét. Hozzátette, hogy a Szovjetunió viszonya Magyarországgal „a normálisnál jobb”, a magyar-jugoszláv viszonyra vonatkozó nyilatkozattól eltekintve, amelyet a moszkvai magyar követ lépése váltott ki.

A jugoszláv eseményeket illetően kifejtette, hogy a Szovjetunió szeretné megőrizni a balkáni békét, ugyanakkor el kell ismerni, hogy Jugoszlávia vakon belezuhan egy szakadékba.

Az általános helyzet moszkvai megítélését illetően azt mondta nekem, hogy ott különösen elégedettek a Japánnal megkötött megállapodással, amelynek következtében a szovjetek két front felől is biztosítva vannak, és a maguk részéről is két front számára adnak biztosítékot. Jelezte, hogy mindez a szovjet kormány békés és együttműködési szándékainak bizonyítéka, majd hozzáfűzte, hogy nem zárja ki a szovjet csatlakozást a háromhatalmi egyezményhez, egy hasonló négyhatalmi egyezmény formájában. Ezzel kapcsolatban hivatkozott a *Pravda* friss cikkére, amely elítéli az észak-amerikai sajtónak a japán-szovjet megállapodással kapcsolatos állásfoglalását. Kiemelte a kommentár azon részét, amely - utalva bizonyos célozgatásokra - kifejti, hogy korábban a szovjet kormánynak nem voltak ilyen lehetőségei.

Elmondta, találkozott Visinszkijel, aki részletesen tájékoztatta őt az ottani diplomáciai képviselőkkel fennálló kapcsolatokról, különös figyelmet szentelve a „nagyon sajtós” szovjet-német kapcsolatoknak. Szavaiból arra következtetek, hogy Visinszkij megkülönböztető jelentőséget tulajdonít a német-szovjet megállapodásoknak. Nagyon brit-ellenes hangvételben nyilatkozott, úgy beszélve Angliáról, mint Oroszország „hagyományos ellenségéről”, majd elmondta, hogy a brit nagykövet helyzete Moszkvában nagyon közepesnek minősíthető.

A moszkvai jugoszláv követségről elmondta, hogy elutazásakor még ott volt, de Moszkvának nem áll szándékában létrehozni „a megszűnt államok képviselőinek gyűjteményét, amint ez Angliában történik”.

A török-szovjet viszonytal kapcsolatban azt mondta, hogy „azok se nem melegek, se nem hidegek, Törökországban azonban szeretnék nagyon melegnek mutatni”. Megismételte, hogy Moszkvában nem hisznek a konfliktus gyors befejezésében.

Ismétlen kiemelem a mostani beszélgetés során is elhangzott jelzését, amelyet már április 7-i, 219. sz. táviratomban is jelentettem [ezt a táviratot a DDI nem közli], a Szovjetunió és az Egyesült Államok közötti megnehtámadási egyezmény megkötésének lehetőségéről, a nem régi jugoszláv-szovjet egyezmény mintájára.

DDI 9. s. VII. k. 37. dok. 34-35.

Magyarország hadba lépése

Az itt közölt utolsó négy dokumentum Magyarország háborúba lépésének körülményeiről szól. Talamo június 20-i jelentéséből megtudható: Halder német vezérkari főnök budapesti látogatásakor kifejtette véleményét a Szovjetunióval szemben a katonai megoldás elkerülhetetlenségéről. Június 23-án Talamo arról jelentett, hogy Horthy örül a Szovjetunió elleni német hadüzenetnek. Bárdossy Magyarország nem hadviselő státusának előnyeit fejtegette. A budapesti német követ kifejezte elégedettségét ezzel a magyar állásponttal. Egy nappal később Bárdossy még mindig a háborútól való magyar tartózkodás előnyeit hangsúlyozta. A budapesti német követ szerint Berlinben nem akarnak nyomást gyakorolni a habozó magyar vezetésre. Mindezzel ellentétben áll Talamo június 23-i lakonikus tájékoztatása: „Magyarország magát hadiállapotban lévőnek tekinti Oroszországgal”.

1.

Talamo budapesti követ jelentése Ciano külügyminiszternek

Budapest, 1941. június 20.

Itt tartózkodott Halder tábornok, német vezérkari főnök, és hosszú tárgyalásokat folytatott az itteni katonai vezetőkkel (nem útban Bukarest felé, ahogy ezt Bartha és német kollégám mondták, hanem a román fővárosból jövet, ahová néhány nappal ezelőtt utazott el).

A miniszterelnök elmondása szerint Halder tábornok kifejtette véleményét a szovjetekkel szembeni katonai megoldás elkerülhetetlenségéről. Azt is értésére adta, hogy a német támadás Lengyelországon kívül Romániából is indulna, de nem valószínű, hogy most román egységeket is felhasználnának.

Eddig nem jutott tudomásomra, hogy kérték-e intézkedéseket a magyar fegyveres erők részéről, és ha igen, milyeneket.

Fenntartom magamnak a jogot, hogy érdeklődjek erről. Egyelőre úgy vélem, hogy Magyarországtól valószínűleg csupán a passzív együttműködést kérik majd.

DDI 9. s. VII. k. 281. dok. 269-270.

2.

Talamo budapesti követ távirata Ciano külügyminiszternek

Budapest, 1941. június 23.

A miniszterelnök, akivel ma délelőtt találkoztam, a szovjetek elleni olasz hadüzenet hallatán tartózkodott a folyamatban lévő események kommentálásától, követve ebben a tekintetben a tegnap délelőtti magatartását, amikor tudomásul vette német kollégám közlését, ahogy ez utóbbi elmondta nekem. Hozzáfűzte azonban, hogy Horthy kormányzó nagyon elégedett a szovjet probléma illetén megoldásával. Ezt német kollégám is megerősítette, miután közölte a hírt a magyar államfővel, akinek a bolsevizmussal szembeni engesztelhetetlen ellenségességéről és a vele való fegyveres leszámolásra vonatkozó reményéről már többször, a legutóbb is jelentettem Excellenciádnak.

Ezenkívül Bárdossy azt mondta nekem, hogy Magyarország - Berlinnel egyetértésben - csak elővigyázatossági és az egyéni védelemre irányuló intézkedéseket tesz, figyelembe véve azt, hogy az ország stratégiai helyzete a jelenlegi katonai műveletek céljai szempontjából nem kiemelkedő fontosságú. A nem hadviselő fél státusa ugyanakkor megkönnyíti Magyarország számára a szállításokat és a németek mozgását a Duna-medencében, figyelembe véve azt is, hogy - ellentétben Romániával és Finnországgal, amelyek az oldalszárnnyal támadás kiemelkedő fontosságú támadási bázisai - Magyarországnak nincsenek területi követeléseai a szovjetekkel szemben.

Megjegyzé, hogy ennek ellenére a német követ - aki, amint nekem elmondta, nincs felhatalmazva a magyar együttműködés szorgalmazására - nem látszik nagy megértést tanúsítani Magyarország jelenlegi álláspontja iránt, figyelembe véve a magyar bel- és külpolitika állandó szovjetellenes irányultságát, valamint a rivális román tényezőt a mostani események során. Bárdoşy végül előre jelezte, hogy ma közölni fogja a diplomáciai kapcsolatok megszakítását az itteni szovjet követtel, akit azonban személyzetével együtt feltartóztatnak a moszkvai magyar követséggel való csere érdekében. A szovjet követ, amint ezt német kollégám is megerősítette, nem rejtette véka alá aggodalmait az események kényszerítő hatása miatt, valamint saját kormányának jóakarátát a teljesen békés megoldás érdekében. Az itteni politikai és kormánykörök hangulata, amelyet a sajtó teljes mértékben tükröz, teljesen egyetértő a szovjetellenes vállalkozással kapcsolatban. Ennek célja a bolsevik fenyegetés eltűnése és az orosz nyomás eltávolítása, valamint a nagy német nyomás csökkenése a dunai és balkáni Európában, amit ez az új nagy vállalkozás előidéz majd Németország széles keleti frontján. A jobboldali elemek nem titkolják akár csak szimbolikus részvételi szándékukat a szovjetek elleni háborúban.

DDI 9. s. VII: k. 298. dok. 284.

3.

Talamo budapesti követ távirata Ciano külügyminiszternek

Budapest, 1941. június 24.

380. sz. táviratomra. [Lásd az előző dokumentumot.]

Német kollégám közölte velem, hogy ma délelőtt találkozott a miniszterelnökkel, aki újból próbálta megmagyarázni neki a szovjetellenes konfliktustól való magyar tartózkodást. Megállapította, hogy a német kormány, amelyet a magyar kormány előzetesen többször is megkérdezett a német-szovjet kapcsolatok pontos helyzetéről, az utolsó pillanatig megnyugtató módon válaszolt, és maga Halder tábornok a közelmúltban történt átutazása alkalmából, amelyről jelentettem, azt a véleményét fejezte ki, hogy a szovjetekkel való konfliktus esetén Magyarországnak teljes mértékben védekező álláspontra kell helyezkednie. Ezen kívül, Magyarország minden más álláspontja ellentétes lenne a politikai-katonai megfontolásokkal - figyelembe véve a lehetséges szlovák és még inkább román követeléseket -, valamint az olyan gazdasági szempontokkal, mint az aratás közelsége, aminek a katonai behívások súlyos károkat okoznának. Ennek ellenére a miniszterelnök megkérte őt, kérdezze meg Berlintől, hogy így is kéri a magyar együttműködést, és ezt a német követ megtette. A német követnek - aki a magyar magatartást, az ország minden nyilvánvaló érdeke ellenére, habozóan tartja - az a benyomása, hogy itt bizonyos módon óvatosak akarnak lenni a konfliktusban való részvételt illetően, és úgy véli, hogy Berlinben nem akarnak nyomást gyakorolni ezzel kapcsolatban. A katonai körökben azonban állítólag a beavatkozás mellett vannak.

DDI 9. s. VII. k. 311. dok. 300.

4.

Talamo budapesti követ távirata Ciano külügyminiszternek

Budapest, 1941. június 27. 11 óra 05 perc

Tájékoztatok arról, hogy hivatalosan közlik: Magyarország magát hadiállapotban lévőnek tekinti Oroszországgal.

A hivatalos közleményt még nem közölte a sajtó, amely azonban a magyar nép legnagyobb felháborodást fejezi ki az orosz repülőgépek tegnapi támadásáért, amelynek 20 áldozata volt.

DDI 9. s. VII. k. 319. dok. 304.

Címkék:

[világháború](#) ^[3]

[Trianon](#) ^[4]

[Berlin-Róma tengely](#) ^[5]

[Teleki-kormány](#) ^[6]

[becsi döntés](#) ^[7]

Kiadás: 6. évfolyam (2006) 2. szám

Forrás webcím: https://www.archivnet.hu/politika/teleki_pal_ongyilkossagatol_a_masodik_vilghaboruba_lepesunkig.html

Hivatkozások

[1] https://www.archivnet.hu/politika/teleki_pal_ongyilkossagatol_a_masodik_vilghaboruba_lepesunkig.html

[2] https://www.archivnet.hu/./tinymce/jscripts/tiny_mce/plugins/paste/blank.htm%23_Toc88285575

[3] <https://www.archivnet.hu/cimkek/vilghaboru>

[4] <https://www.archivnet.hu/cimkek/trianon>

[5] <https://www.archivnet.hu/cimkek/berlin-roma-tengely>

[6] <https://www.archivnet.hu/cimkek/teleki-kormany>

[7] <https://www.archivnet.hu/cimkek/becsi-dontes>